

ТЕРМІНИ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА ТЕРМІНИ-ОРІЄНТАЛІЗМИ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Скляренко Ольга

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Abstract. The article analyzes the terms-internationalisms, which arise in the professional sphere and are used in a strictly terminological function. The use of existing foreign components in the language which create the new terms is also analyzed. The article provides examples for the general characteristics of the terms-orientalisms, which penetrated through Arabic texts and ethnic contacts with the peoples of North Africa and the Middle East into modern European languages. These lexemes with all the phonetic variants can be called interlinguisms, or diaglotisms.

Keywords: term, internationalism, orientalism, terminological function, interlinguism, diaglotism.

ВСТУП. Сформульована в заголовку проблема, за нашим переконанням, може бути предметом окремого ґрунтовного й об'ємного монографічного дослідження. В цій, строго регламентованій обсягом статті, стисло, у формі тез, із дуже обмеженим посиланням на відповідні наукові

джерела та фактографічний матеріал, ми зупинилися лише на квінтесенції питання, на його дотеперішній постановці науці, маючи на меті звернути на нього увагу мовознавців.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ. Щодо теоретико-методологічного осмислення проблеми, то матеріалом даної розвідки стали «мандрівні мовні знаки» – *терміни*. «На думку вчених, слово ‘термін’ уперше з’явилося у Німеччині в 1879 році. Термін є об’єктом дослідження самостійної лінгвістичної науки – *термінознавства* і вживається з 60-х рр. ХХ ст. Становлення науки термінознавства почалося з другої половини ХІХ ст. і пов’язане з іменами І. Верхратського, М. Драгоманова, В. Левицького, І. Гавришкевича та ін.» (Симоненко 2007: 708). Термін «*інтернаціоналізм* (< *інтернаціональне слово*) виник у великих об’єднаннях мов світу, що утворили п’ять основних зон», наприклад, «європейську, включаючи мови європейського походження поза Європою (латино-грецьку за мовою основною) та ін.» (Ткаченко 2007: 233). «У запозиченні з територіально віддалених мов вирішальну роль відігравали мови-посередники: європейські – для книжної лексики (напр.: араб. *al-gabr* через середньолат. *algebra* дало укр. *алгебра*) й тюркські для всіх інших сфер» (Гаркавець 2007: 460). Пор. ще текст: «... Саме слово *алгебра* виникло як еліпс виразу (многочлена) [‘al-gabr-w-al-muqâbalaḥ] “редукція і порівняння (за допомогою порівнянь)”. Спершу [‘al-gabr] “поєднання окремих частин в одне ціле” мало ще значення “з’єднування кісток для гоєння”, пор. дієслово [jabara] “зв’язувати разом, сполучати”. Від нього утворилося ісп. *álgebra*, англ. *algebra*, нім. *Algebra*» (Білецький 1981: 50). Таким чином, «збагачення мови інтернаціоналізмами не загрожує зубожінням мовної особистості, якщо воно не йде від байдужого споживацтва, якщо на догоду моді не списуються як архаїчний баласт віковічні набутки мовної пам’яті, мудрості й моралі» (Ажнюк 1990: 87).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Основними чинниками, що формують *терміни* – «мандрівні знаки» – це первісні (*етимологічні*) та

вторинні (історичні) джерела. Наприклад: «етимологічним джерелом назви ‘натрій’ (natrium, Na) і пов’язаних з нею слів, наскільки це можна прослідкувати, є давньоєгипетське [nṯrj]. Так давні єгиптяни називали соду і поташ, що добувалися ними з содових озер і попелу галофільних рослин (пор. $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$ і K_2CO_3)» (Білецький 1981: 47). Як вторинне (історичне) джерело, до 1750 р. в Європі не розрізнялися *natrium* і *kalium*, для яких існувала лише одна назва *nitrium*. У 1807 р. Г. Дейві запровадив назву *sodium* < Soda і *potassium* < Pottashe. Ці назви збереглися і досі в Англії та в англomовних країнах, а також у Франції. У 1811 р. в Німеччині Й. Й. фон Берцеліус увів латинізовану назву *natrium* замість *sodium* і *kalium* замість *potassium*, які стали поширеними в сучасній хімічній номенклатурі: *натрій* (Na) і *калій* (K). Назва *kalium* була утворена на основі арабізму *ācali* ‘луг’, що перейшов у європейські мови з іспанської, пор. франц. *alkali*, англ. *alkali*, нім. *Alkali* (пор. *Lauge, Base*). Сучасне арабське [qīlw, qīly, qīlan] означає ‘луг’ (“potassium vegetabile”). Саме слово *soda*, іспанське *soda*, італійське *soda*, французьке *soude*, англійське *soda*, німецьке *Soda* (порівняй: *двовуглекислий натрій*, французьке *bicarbonate de sodium*, італійське *bicarbonate di sodio*) прийшло в європейські мови з іспанської. Але його етимологічним джерелом було арабське слово, що означало ‘головний біль’. Річ у тім, що соду, яку добували з галофітів (наприклад, *Salsola soda*), вважали засобом від головного болю. Отже, арабське слово дало привід для іспанського *soda*, що перейшло в наукові латинські тексти, а потім уже з цих текстів у нові європейські мови. Не знаючи історії (історичного джерела), «передбачити змістовий перехід від “головного болю” до “вуглекислого натрію” ($\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$) навряд чи можливо» (Білецький 1981: 48).

ВИСНОВКИ. Серед усього вище переліченого можемо зробити наступні висновки: наведених прикладів достатньо для загальної характеристики адстрату *орієнталізмів*, що проникали через арабські тексти й етнічні контакти з народами Північної Африки та Близького Сходу в

сучасні європейські мови. Насичення мови сучасної людини *інтернаціоналізмами* – природний процес, який віддзеркалює поживлення міжнародного обігу ідей і реалій. Перелічені лексеми з усіма фонетичними варіантами, враховуючи їхні поширення, можна назвати *інтернаціоналізмами*, але, «мабуть, правильніше було б назвати *інтерлінгвізмами*, або *діаглолізмами*» (Білецький 1981: 51).

ЛИТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Національна фразеологія в іншомовному зіставленні // Українська мова і література в школі, 1990. № 5. С. 82–87.
2. Білецький А. О. Про слова східного походження у західних мовах // Мовознавство, 1981. № 5. С. 47–51.
3. Гаркавець О. М. Орієнталізм // Українська мова. Енциклопедія. 3-тє вид., зі змін. і доп. – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 460.
4. Симоненко Л. О. Термінологія // Українська мова. Енциклопедія. 3-тє вид., зі змін. і доп. – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 708–709.
5. Ткаченко О. Б. Інтернаціоналізм // Українська мова. Енциклопедія. 3-тє вид., зі змін. і доп. – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 233.

REFERENCES

1. Azhnyuk B. M. Natsional'na frazeolohiya v inshomovnomu zistavlenni // Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli, 1990. № 5. S. 82–87.
2. Bilets'kyu A. O. Pro slova skhidnoho pokhodzhennya u zakhidnykh movakh // Movoznavstvo, 1981. № 5. S. 47–51.
3. Harkavets' O. M. Oriyentalizm // Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya. 3-te vyd., zi zmin. i dop. – K. : Vyd-vo “Ukr. entsykl.” im. M. P. Bazhana, 2007. S. 460.
4. Symonenko L. O. Terminolohiya // Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya. 3-te vyd., zi zmin. i dop. – K. : Vyd-vo “Ukr. entsykl.” im. M. P. Bazhana, 2007. S. 708–709.
5. Tkachenko O. B. Internatsionalizm // Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya. 3-te vyd., zi zmin. i dop. – K. : Vyd-vo “Ukr. entsykl.” im. M. P. Bazhana, 2007. S. 233.